

В І Д Г У К

офіційного опонента на дисертаційну роботу

Гавловського Ігоря Анатолійовича

«Адміністративно-правові відносини з використанням електронного цифрового підпису в Україні», подану на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право

Ступінь актуальності обраної теми Представлена дисертація присвячена виключно актуальній темі щодо широкого кола використання електронного цифрового підпису в Україні. Знайомство зі змістом дисертації, авторефератом та науковими працями Гавловського Ігоря Анатолійовича свідчить про актуальність, наукову новизну та практичне значення проведеного автором наукового дослідження.

Електронний цифровий підпис на сьогодні це - потужний засіб контролю достовірності інформації в електронному вигляді, забезпечення цілісності електронних даних, підтвердження їх авторства і являє собою сучасну невід'ємну частину інформаційних технологій. З однієї сторони електронний цифровий підпис надає зручності у разі його використання з іншої сторони, це зумовлює й нові вимоги до безпеки особистих даних.

Надзвичайно важливе значення електронний цифровий підпис відіграє у багатьох сферах суспільного життя, у тому числі і в діяльності суб'єктів публічної адміністрації. Водночас, варто звернути увагу і на такий факт, що пересічні українці, ще мало де використовують цифровий підпис, а тому чим більше надаватиметься послуг суб'єктів публічної адміністрації із можливістю застосування електронного цифрового підпису, тим більше громадян та юридичних осіб можуть бути долучені до цього процесу і в подальшому отримати електронний цифровий підпис.

Поряд із позитивним правовим інструментарієм використання електронного цифрового підпису, варто наголосити на наявні проблеми у цій сфері На потребі дня стоїть питання не тільки щодо необхідності забезпечення

інтересів користувачів електронного цифрового підпису, але й захисту їх прав і законних інтересів як при отриманні, так і при використанні електронного цифрового підпису.

Враховуючі сучасні проблемні питання теорії та практики використання електронного цифрового підпису в Україні, функціонування системи суб'єктів публічної адміністрації у сфері, важливу роль у цьому питанні відводиться нормам адміністративного права.

Відповідно у представленій дисертаційній роботі автор крізь призму норм адміністративного права досліджує теоретичні і практичні питання використання електронного цифрового підпису, звертає увагу та багаторазово підкреслює що, необхідність дослідження електронного цифрового підпису зумовлюється широким колом діяльності суб'єктів публічної адміністрації, а також необхідністю внесення пропозицій теоретичного і практичного характеру у досліджуваній сфері. Акцентуючи увагу на адміністративно-правових відносинах щодо використання електронного цифрового підпису в Україні, автор слушно підкреслює, що дослідження цього питання, має важливе значення як з теоретичної, так і практичної точки зору, особливо в умовах активного використання мережі Інтернет.

Викладене переконує в актуальності та своєчасності дисертації на тему: «Адміністративно-правові відносини з використанням електронного цифрового підпису в Україні», що в сучасних умовах доступу громадян та юридичних осіб до новітніх технологій є вагомим науковим дослідженням та вкладом у розвиток науки адміністративного права. Оскільки адміністративне право не достатньо приділяє уваги питанням використання електронного цифрового підпису в Україні, актуальність обраної теми не викликає сумнівів

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано відповідно до Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, ратифікованої Законом України від 16 вересня 2014 р. № 1678-VII, Стратегії сталого розвитку «Україна-2020», затвердженої Указом Президента України від 12 січня 2015 р. № 5, Концепції реформування

державної системи правової охорони інтелектуальної власності в Україні, схваленої Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 1 червня 2016 р. № 402-р., Концепції розвитку системи електронних послуг в Україні, схваленої Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 16 листопада 2016 р. № 918-р., та плану науково-дослідницької роботи Науково-дослідного інституту.

**Ступінь обґрунтованості наукових положень,
висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації**

Дисертаційна робота характеризується системним підходом до предмету дослідження. Структура повністю відповідає цілям і задачам дослідження, дозволяє послідовно розглянути всі проблеми, визначені її автором. Обґрунтованість положень, сформульованих у дисертації, підтверджується також критичним аналізом наявних літературних джерел юридичного та методологічного спрямувань. Структурно дисертація складається зі вступу, трьох розділів, що містять 8 підрозділів, висновків, списку використаних джерел і додатків.

У вступі здійснюється обґрунтування вибору теми дослідження, зазначено зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами; визначено мету, завдання, об'єкт, предмет і методи дослідження; розкрито наукову новизну та практичне значення одержаних результатів, надано відомості щодо їх упровадження та апробації, а також щодо кількості публікацій, у яких відображено основні положення дисертаційного дослідження.

Розділ 1 «Теоретико-правові засади адміністративно-правових відносин з використанням електронного цифрового підпису» містить три підрозділи, у яких здійснено дослідження адміністративно-правових відносин, що дало змогу сформувати поняття адміністративно-правових відносин з використанням електронного цифрового підпису, з'ясувати адміністративно-правову природу електронного цифрового підпису та виявити фактичний зміст адміністративно-правових відносини у досліджуваній сфері.

Розділ 2 «Юридичний зміст адміністративно-правових відносин з використанням електронного цифрового підпису в Україні» складається з трьох

підрозділів, які присвячено аналізу суб'єктів, об'єктам та змісту адміністративно-правових відносин у сфері електронного цифрового підпису.

Розділ 3 «Удосконалення адміністративно-правових відносин з використанням електронного цифрового підпису в Україні. Цей розділ дисертаційної роботи складається з двох підрозділів, у підрозділі 3.1 здійснено дослідження зарубіжного досвіду використання електронного цифрового підпису, зокрема, такими країнами як Австрія, Бельгія, Данія, Ірландія, Сінгапур, Таїланд, Фінляндія, Естонія, Люксембург, Франція, Німеччина, Іспанія, Італія тощо. У підрозділі 3.1 пропонуються шляхи удосконалення законодавства у сфері використання електронного цифрового підпису в Україні.

Висновки та пропозиції було сформульовано дисертантом на підставі наукових праць національних і зарубіжних науковців у галузі теорії держави і права, адміністративного і інформаційного права, господарського процесу, конституційного права, порівняльного правознавства тощо.

Ознайомлення із науковим дослідженням дає підстави стверджувати, що основні положення і висновки, які виносяться здобувачем на захист, мають відповідний ступінь наукової новизни. Обґрунтованість наведених дисертантом висновків базуються на грамотному використанні сукупності методів і прийомів наукового пізнання. Досягнення поставленої мети було здійснено за допомогою загальнонаукових і спеціальних методів наукового дослідження. Усі методи використано у взаємному зв'язку та органічно поєднано один з одним. Використання окремих методів дозволило виявити проблемні питання та визначити основні напрями вдосконалення чинного законодавства.

Формування мети і завдань дослідження, значний обсяг опрацювання нормативної бази і міжнародних угод, наукових праць вітчизняних та зарубіжних науковців, використання статистичних даних і судової практики та формування конкретних висновків і пропозицій надають роботі обґрунтованість та свідчать про їх достовірність.

Достовірність одержаних результатів досягнута дисертантом завдяки використанню значного масиву вітчизняної та зарубіжної наукової, нормативної та публіцистичної літератури. Такий підхід дозволив проаналізувати актуальні питання вітчизняної адміністративно-правової доктрини у сфері окреслити можливі моделі нормативного їх закріплення.

Цінність роботи полягає у ґрунтовному аналізі поняття і змісту адміністративно-правових відносин, сутності та з'ясованні адміністративно-правової природи електронного цифрового підпису в Україні, формуванні відповідної концепції, виділенні можливих шляхів формування моделей їх нормативного закріплення. Зважаючи на це, можна констатувати, що достовірність отриманих висновків та обґрунтованість запропонованих пропозицій і рекомендацій визначається правильно обраним методологічним підходом до здійсненого дослідження, достатнім використанням наукового, нормативного та емпіричного матеріалу. Кількість та якість використаних матеріалів, докладність їх аналізу створює передумови для забезпечення достатнього рівня достовірності та обґрунтованості дисертаційної роботи. Такий підхід дозволив дисертанту проаналізувати ключові аспекти адміністративно-правових відносин з використанням електронного цифрового підпису, розв'язання яких має важливе теоретичне і практичне значення, і які залишаються малодослідженими, а також сформулювати низку корисних з наукової та практичної точки зору висновків та пропозицій.

Наукова новизна результатів дисертації полягає в тому, що новизна одержаних результатів дисертації визначається тим, що вона є одним із перших самостійних комплексних досліджень, яке полягає в дослідженні проблемного питання, пов'язаних із адміністративно-правовими відносинами у сфері використання електронного цифрового підпису в Україні в сучасних умовах. До цього часу відповідні питання лише фрагментарно досліджувалися на доктринальному рівні й на, що дисертант звертає увагу.

Оцінюючи наукову новизну основних положень, висновків і рекомендацій, слід відзначити, що у роботі порушені раніше недостатньо

розроблені наукові та практичні завдання, розв'язання яких дозволило отримати результати теоретико-прикладного характеру.

На схвалення заслуговують більшість положень наукової новизни, які виносяться на захист. Це стосується сформованого автором поняття адміністративно-правових відносин (сторінки 20, 81 дисертації) та з'ясуванню адміністративно-правової природи електронного цифрового підпису; пропозиції автора щодо розширення сфери застосування електронного цифрового підпису, посилення захищеності, покращення зручності користування, захисту санкціями через встановлення відповідної адміністративної відповідальності за відмову його визнання і неналежне зберігання (сторінка 22, 82).

Схвальної оцінки заслуговує наукове розуміння об'єкту адміністративно-правових відносин у сфері використання електронного цифрового підпису, як об'єктивно існуючого та законодавчо закріпленого матеріальне інтелектуального права (електронний цифровий підпис), а також, а також діяння, які здійснюють з ним підписувачі і споживачі, а також суб'єкти публічної адміністрації на основі реалізації норм адміністративного права (сторінка 21).

Заслуговують на підтримку й окремі пропозиції автора щодо діяльності суб'єктів адміністративно-правових відносини у сфері електронно-цифровий підпис, які мають суб'єктивні права та юридичні обов'язки й наділені специфічними юридичними властивостями надання повної юридичної легітимності електронно-цифрового підпису та можливостей використання його підписувачем і користувачем, як тотожного аналогу письмового підпису (сторінки 98, 135), а також обґрунтованої пропозиції щодо необхідності на нормативному рівні прийняти Концепцію впровадження електронного цифрового підпису в усі сфери суспільного життя (сторінки 152-156). Ці та низка інших положень дисертації підкреслюють її науковий і творчий характер.

Наукове та практичне значення одержаних результатів. Практичне значення одержаних результатів дисертаційного дослідження полягає в

тому, що вони становлять як науково-теоретичний, так і практичний інтерес і можуть бути використані у: науково-дослідній сфері – для подальшого теоретичного розроблення питань адміністративно-правових відносин з використанням електронного цифрового підпису в Україні. (Акт впровадження Науково-дослідного інституту публічного права); правозастосовній діяльності – щодо вдосконалення адміністративно-правового статусу адміністративно-правових відносин з використанням електронного цифрового підпису в Україні (Акт впровадження у правозастосовну діяльність Інституту права та післядипломної освіти Міністерства юстиції України); навчальному процесі – під час розроблення та викладання навчальної дисципліни «Проблеми теорії адміністративного права» у підготовці відповідних підручників, навчальних посібників, конспектів лекцій (Акт впровадження Відкритого міжнародного Університету розвитку людини «Україна»).

Повнота викладення матеріалів у публікаціях положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Основні положення дисертації висвітлено у 10 наукових працях, шість з яких опубліковано у фахових виданнях МОН України, одна – в науковому виданні іншої держави та трьох тезах доповідей на науково-практичних конференціях. Основні положення, висновки і рекомендації, що містяться у дисертації, повністю відображені в авторефераті.

Дискусійні положення та зауваження до дисертації. Оцінюючи позитивно рецензовану роботу, необхідно вказати на наявність певних недостатньо аргументованих положень, дискусійних моментів та зауважень.

1. У підрозділі 1.1 здійснюючи дослідження поняття адміністративно-правових відносин у сфері використання електронного цифрового підпису, дисертант, як мою думку не в повній мірі розкрив феномен правовідносин, які належать до фундаментальних категорій науки адміністративного права.

Оскільки у сучасній науковій доктрині існує кілька підходів щодо класифікацію адміністративних правовідносин, доцільно було б здійснити класифікацію видів адміністративних правовідносин, Також, як на мою думку,

у визначенні адміністративних правовідносин автору слід було б врахувати й інші характерні ознаки, зокрема, особливість суб'єктів публічної адміністрації, підстав виникнення, змісту тощо.

2. На сторінках 27, 28 роботи, дисертант побіжно торкається електронного урядування (посилаючись на праці В. Авер'янова і І. Поліщука) і не повній мірі дослідив необхідність широкого застосування в Україні принципів належного урядування. Розроблені міжнародними та європейськими регіональними організаціями принципи та стандарти належного урядування до цього часу не знайшли достатнього запровадження в адміністративному законодавстві України. Тому подальше вивчення та формування відповідних пропозицій і рекомендацій, зроблені дисертантом щодо належного урядування в діяльності органів публічної адміністрації, тільки збагатили б його роботу.

3. Підрозділ 1.3. автореферату та дисертації має назву «Фактичний зміст адміністративно-правових відносин у сфері електронно-цифровий підпису», однак дисертант на сторінці 70 аналізуючи термін «зміст», не розкривши структуру адміністративних правовідносин, яка включає в себе суб'єкти, об'єкт і зміст, чомусь залив поза увагою існуючі теоретичні питання змісту адміністративно-правових відносин, відразу зосередивши свою увагу на «електронному» документообігу, що у подальшому позначилося у висновках дисертаційного дослідження. У той же час на сторінці 5 роботи дисертантом визначено зміст адміністративно-правових відносин у сфері електронного цифровий підпису, а у підрозділі 2.1, який має назву «Суб'єкти адміністративно-правових відносини у сфері електронного цифрового підпису в Україні» на сторінках 84-86 дисертант розкриває структуру адміністративно-правових відносин, а на сторінці 113 роботи та у висновках, сторінки 136-137 роботи, автор знову повертається до змісту правовідносин. Проте, дисертанту потрібно було б більш структуровано підійти до цього питання та викладення змісту дисертаційного дослідження.

4. Цікавим є вивчення дисертантом у підрозділі 3.1. зарубіжного досвіду використання електронного цифрового підпису в таких країнах як Австрія,

Бельгія, Сінгапур, Естонія, Данія, Франція, Німеччина, Італія, США тощо. Здійснивши цікаве дослідження специфічних особливостей функціонування і використання електронного цифрового в різних країнах, дисертант чомусь не пропонує, який саме досвід необхідно було б запозичити нашій країні щодо використання електронного цифрового підпису.

5. На сторінці 157 дисертації дисертант пропонує доповнити КУпАП ст.163-16 «Відмова надавати адміністративні послугу за електронним цифровий підписом» та ст.163-17 «Неналежне зберігання особистого електронного цифрового ключа у таємниці, що привело до його втрати, або/та або використання сторонніми особами». Однак, пропонуючи внесення змін до законодавства, автору потрібно було б детально обґрунтувати необхідність внесення відповідних змін, як це було ним зроблено при обґрунтуванні Концепції впровадження електронного цифрового підпису, а не формувати їх у висновках.

Проте, необхідно зазначити, що вказані зауваження, насамперед, характеризують складність проблеми, що досліджується, мають дискусійний характер, а наведені критичні зауваження та рекомендації стосуються дискусійних питань, і в цілому не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційного дослідження.

ВИСНОВОК

Дисертаційне дослідження «Адміністративно-правові відносини з використанням електронного цифрового підпису в Україні», є самостійною завершеною науково-дослідною працею, в якій отримані нові науково обґрунтовані результати, що представляють собою низку нових для адміністративно-правової доктрини положень та рекомендацій щодо використання електронного цифрового підпису. Автореферат дисертації відображає зміст основних положень дисертації і за своєю актуальністю, ступенем новизни, обґрунтованістю, достовірністю, науковою і практичною значущістю отриманих результатів, повнотою їх викладення в опублікованих дисертантом наукових працях, а також за

оформленням дисертація відповідає Порядку присудження наукових ступенів, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567, а її автор – Гавловський Ігор Анатолійович заслуговує присудження йому наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю: 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право.

Офіційний опонент:
професор кафедри цивільного та господарського права
Національного університету біоресурсів і природокористування
України, доктор юридичних наук, доцент **О. П. Світличний**

Світличний

*Світличний О. П. засвідчую
Місцем: Київ, вул. Барановська 0. Д. А.*

